

УСТАНОВИ МУЗЕЙНОГО ТИПУ В СУЧАСНОМУ МУЗЕЙНОМУ ПРОСТОРИ

У статті висвітлюються теоретичні та практичні аспекти функціонування установ музейного типу; звертається увага на їх особливості та відмінність від класичних музеїв, виконуваними ними функції, різновиди установ музейного типу; на прикладах зарубіжних і вітчизняних установ характеризується їх діяльність. Зроблено висновок про важливість діяльності установ музейного типу для подальшого розвитку вітчизняного музейництва та культурного туризму.

Ключові слова: установа музейного типу, музейний простір, парамузей, аптека-музей, ресторан-музей, історичний парк.

«Музеї є виявом відповідного суспільства, у якому вони виникли. Це в жодному разі не наперед задана форма, однакова на всі часи» [1, с. 57]. Не можна не погодитися із наведеною думкою відомого австрійського музеолога Фрідріха Вайдахера, переконливою ілюстрацією до якої слугує еволюція музею упродовж XVII – початку XXI ст. Реагуючи на відповідні колективні потреби, музей пройшов шлях від установи із універсальною збіркою предметів до соціокультурної інституції із розгалуженою мережею закладів різних типів, видів, профілів, форм власності та юридичної приналежності. В останні десятиріччя активно розгорнули свою діяльність екомuzeї, інтегровані, середовищні, віртуальні музеї, економuzeї та ін.

Про розмивання класичної музейної моделі свідчить її поява та функціонування установ музейного типу. Ще в 1982 р. нідерландський музеолог Петер ван Менш у статті «Парамузей: райське місце чи паразит?» охарактеризував нову форму установи – парамузей. На думку вченого, «така установа надає особливого значення не збереженню чи вивченню, а комунікації» [8, р. 277]. Зарубіжна музеологія визначає парамузей (грец. *παρά* – «біля, біля; поряд») як установу музейного типу, яка зберігає та експонує не справжні історичні предмети, а відтворення, копії музейних предметів чи об'єкти, спеціально створені для експозиції, для ілюстрування історичних подій і явищ (воскові фігури, високоякісні репродукції творів мистецтва, предметні комплекси та ін.), а також предмети, що не мають великої матеріальної чи історико-культурної цінності, але цікаві та унікальні з погляду творців колекції. У формуванні збірок парамузеї не дотримуються жорстких правил і можуть поєднувати відразу кілька типів експонатів та форм їхньої презентації.

У вітчизняній музейній теорії та практиці термін «парамузеї» практично не використовується. Більш вживаним є поняття «установа музейного типу». Останні виконують лише частину функцій класичного музею, зосереджуючи свою діяльність переважно в експозиції. Такі утворення можуть використовувати слово музей у своїй назві, але головне їх призначення – проведення вільного часу, організація дозвілля. Різновидами установ музейного типу є заклади з переважно експозиційним простором, які поєднують у своїй діяльності роботу двох установ (аптека-музей, кафе-музей, ресторан-музей, театр-музей та ін.); дитячі музеї, які орієнтовані на розвиток пізнавальної і творчої активності своїх відвідувачів; ботанічні сади, дендрарії, зоопарки; брендові музеї; експозиції без музейних предметів, побудовані на новоробах та реконструкціях. До установ музейного типу можуть бути віднесені етнопарки, історико-культурні центри, клуби реконструкцій,

музеї живої історії та ін. На відміну від музеїв, установи музейного типу можуть бути комерційними, а їх діяльність орієнтуватися на отримання прибутку. Поява установ музейного типу пояснюється постійним масштабним зростанням обсягів інформації, що породжує створення спеціальних форм для її зберігання, які потрібні в суспільстві.

Предметна та історична реконструкції допомагають відтворити особливе культурне середовище історичним центрам і паркам. Це одна із форм популяризації спадщини, що використовується переважно за кордоном. У цій установі музейного типу під відкритим небом зібрані різні матеріальні та нематеріальні історико-культурні об'єкти та їх відтворення. Історичні парки можуть розташовуватися у визначних місцях, їх території можуть включати окремі справжні історико-культурні об'єкти. Для історичних парків і центрів характерна значна різноманітність форм культурно-освітньої діяльності та розваг, що пропонуються відвідувачам. У них можна поринути в «живу історію», що є своєрідною формою знайомства з іншою реальністю. Так реконструюється спосіб життя вікінгів, слов'ян-венедів, лицарів, військові бази Фінляндії початку ХХ ст. та ін. Відомий історичний парк Пюї-дю-Фу (56,6 га) розташований у селищі Лез-Епес у Західній Франції. Парк об'єднує 26 майданчиків, на яких демонструються сцени із життя гладіаторів, мушкетерів, лицарів, вікінгів та інших історичних персонажів. Атмосфера парку знайомить відвідувачів із різними історичними подіями Франції. Відвідувачам, яких парк приймає більше 2 млн. щороку, пропонується історична подорож, до якої можна долучитися в ході більше 20 різноматичних шоу. У численних дрібних крамничках та майстернях представлені різноманітні ремесла, які використовувалися у Франції упродовж декількох століть. За бажання можна спробувати свої сили в одному з них. Серед селянських будиночків знаходиться кузня, де відтворюється процес створення зброї та інструментів в середньовіччі [10].

На жаль, в українському музейництві така форма як історичний парк і центр не набула належного розвитку. На початку ХХІ ст. починають з'являтися лише поодинокі концепції таких установ музейного типу, що сучасними засобами відтворюють історико-культурне середовище конкретної епохи. Однією з них є Центр культури та історії Київської Русі «Парк Київська Русь», втілений благодійною організацією «Слов'янський фонд» (с. Копачів, Київська обл.). Це відтворення культурного та архітектурного образу Стародавнього Києва V–XIII ст. у межах його історичного центру, відомого як Дитинець Києва або Град Володимира. Відвідувачі можуть оглянути оборонний мур-столпіє, в'їзні ворота з двома триповерховими вежами, ристалище (місце проведення богатирських забав та середньовічних турнірів), княжу палату (трибуна для почесних гостей), сторожову вежу, табір вікінгів і стан кочівників, зрубне житло киянина XI–XII ст. [3].

Ще одним історико-культурним проєктом, що відтворює атмосферу доби Русі IX–XII ст. за допомогою історичної реконструкції та експериментальної археології, є Парк історичної реконструкції «Оствиця» поблизу Рівного. У парку здійснено реконструкцію прадавніх човнів, будівель та споруд, озброєння, побуту та життя людей доби раннього середньовіччя [7].

У вітчизняному музейному просторі відбувається формування тематичних парків – установ музейного типу, які орієнтовані на розвиток пізнавальної діяльності відвідувачів і побудовані як на ориганільних, так і на відтворених об'єктах спадщини та новоробах. Одним з яскравих прикладів тематичних парків, які започаткували свою діяльність у незалежній Україні, є Етнопарк «Ладомирія». Гості етнопарку проходять усі доступні локації: скансен; ткацьку майстерню; виставкову залу автентичного костюму; воркшоп-простір; аустерію. Тут можна познайомитися із архітектурою України XIX ст. та оглянути побут традиційного житла українців, дізнатися про технології виготовлення тканини та

одягу. У виставковій залі побачити десятки відтворених автентичних костюмів, а також приміряти дещо з вбрання, під наглядом екскурсоводів, спробувати себе в ролі ткалі, попрацювавши за справжнім верстатом. Після подорожі гостей запрошують до Аустерії – автентичної кав'ярні, де меню включає страви давньої традиційної кухні волинян [5].

У с. Бузова, неподалік Києва, функціонує Церковно-етнографічний комплекс «Українське село». Тут зібране традиційне житло та господарські приміщення із шести регіонів України, є діючий дерев'яний храм святого Димитрія Солунського, парафіяльна школа і грот Ікони Божої Матері «Живоносне джерело». На території комплексу відвідувачі знайомляться із унікальною колекцією інструментів для польових робіт. Охочі можуть взяти участь у майстер-класах (навчитися ковальській справі, пекти хліб, робити витинанки), квестах. На території «Українського села» є невеликий зоопарк, працює готель, колиба [2].

До тематичних інтерактивних центрів можна віднести Музей дитинства (Харків), Музей у темряві «Третя після опівночі» (Київ), Музейно-культурний комплекс півної історії «Львівварня» (Львів), де окрім колекцій відвідувачів цікавлять інтерактивні програми, що проходять у стінах цих установ.

Популярними у всьому світі є дитячі музеї науково-технічного спрямування. Збірки наукових об'єктів та механізмів у них є комплексними експозиціями, де здійснюються реконструкції фізичних і хімічних дослідів, використовуються лабораторні прилади, технічні пристосування для демонстрації фізичних явищ. Колекції таких установ поряд з унікальними предметами включають й об'єкти, з якими дитина стикається у повсякденному житті, а також спеціально сконструйовані моделі, які можна використовувати в ігровій та освітній діяльності. Названі установи музейного типу передбачають пізнавальну і творчу активність відвідувача – дитини. Вони функціонують у багатьох країнах світу – Науковий центр НЕМО в Амстердамі (Нідерланди), Музей CosmoCaixa у Барселоні (Іспанія), Музей «Еврика» у Вантаа (Фінляндія), Центр АХХАА в Тарту (Естонія) та ін.

У 2012 р. навчально-розважальний центр для дітей та дорослих Музей «Експериментаніум», створений для вивчення законів науки та явищ навколишнього світу, відкрився й у Києві. Концепція музею – пояснювати у формі гри та видовища дію фундаментальних законів природи, ламаючи стереотипне уявлення про науку як дещо сухе, нецікаве і далеке від реального життя. Постійна експозиція музею, розташована на трьох поверхах загальною площею більш ніж 2000 м², налічує понад 250 інтерактивних експонатів та присвячена механіці, оптиці, електриці, магнетизму та акустиці [6].

На території старовинної водонапірної вежі у центрі Києва функціонує водно-інформаційний центр, відомий як Музей води. Більшість його експонатів розташовано під землею, в приміщенні колишнього резервуара чистої води. Музей висвітлює історію створення водопроводу в місті, відтворює процеси танення льодовиків, зародження дощів і виверження гейзерів. Відвідувачі можуть перевірити свою силу на водяному насосі та погладити великих японських коропів у басейні [4]. В останнє десятиріччя інтерактивні музеї науки відкрилися у Вінниці, Одесі, Львові, Житомирі.

Ще одну групу установ музейного типу складають заклади, які зберігають і презентують колекції реальних предметів минулого і сьогодення – музеї парфумерії, звуку, туалету та ін. До їх зібрань входять справжні історичні предмети, але вони не характеризуються унікальною культурною цінністю. Зазвичай, це предмети побуту чи особистого користування, технічні пристосування, по-своєму цікаві, але вже забуті. Подібні колекції створюються навколо однієї ідеї, образу, групи предметів (Музей розбитих сердець, Загреб, Хорватія; Музей смерті, Лос-Анджелес; Музей собачих нашійників, Брумфілд, Музей Джеймса Бонда, Лондон, Велика Британія; Музей локшини швидкого

приготування, Осака, Японія; Музей куріння, Музей каналізації, Париж, Франція; Інтерактивний музей німецьких ковбасок, Музей шпіонажу, Берлін, ФРН та ін.), або нерідко намагаються охопити окремих історичний період, як, наприклад, «Музей техніки Юрського періоду», Лос-Анджелес, США, що ілюструє розвиток наукової техніки. Процес народної музеєфікації поширився і в Україні (Музей українського весілля, с. Великі Будищі; Музей контрабанди, Музей звуку Василя Пінчука, Одеса; Музей праски, Запоріжжя; Музей у трембітаря, Верховина та ін.).

Брендові музеї створюються переважно для розвитку туризму, формуючи особливий бренд, символ території населеного пункту. Музей при дотриманні технологій його проектування здатен покращити імідж не лише окремого міста, але й цілого регіону. Музей може виявити, вивчити, створити, зберегти ідентичність регіону, забезпечити його якісну репрезентацію. Наприклад, за статистикою близько 2 млн. людей щорічно приїжджає до озера Лох-Несс, щоб отримати шанс на власні очі побачити Нессі. Понад 300 тис. туристів відвідують офіційний музей лохнеського чудовиська, що знаходиться у місцевому селі. Тут можна ознайомитися з експозицією, що досить повно розповідає про дослідження озера, а також послухати старовинні шотландські легенди про чудовиська та дракони.¹

Швейцарська компанія – виробник годинників Audemars Piguet, у 2020 р. відкрила у місті Ле Брасю (Le Brassus), там, де ця марка була заснована 150 років тому, новий музей-ательє. Проєкт ставить за мету залучити інтелектуальний туризм як зі Швейцарії, так і з-за кордону, щоб забезпечити розвиток туризму у регіоні. Музей прагне не лише заробляти гроші, а й вивчати та робити доступними для широкої публіки місцеві традиції [9].

Чимало установ музейного типу присвячені фантастичній тематиці. Серед них Музей наукової фантастики, утопій та міжпланетних подорожей (Yverdon-les-Bains, Швейцарія), Музей наукової фантастики (Ченду, Китай), Музей фантастичних ілюзій (Прага, Чехія), Музеї сновидінь та фото ілюзій (Київ) тощо. Міжнародний Музей криптозоології,² присвячений загадковим істотам, що населяють нашу планету, таким як Лох-Неське чудовисько або Снігова людина, функціонує з 2009 р. у м. Портленд (США).

Ще одна група установ музейного типу поєднує у своїй діяльності функції двох закладів. Запозичуються окремі форми музейної діяльності (виставкова, освітня, рекреаційна), які стають одним із напрямів роботи вже існуючої установи чи організації. Так з'являються театр-музей, музей-майстерня, клуб-музей, аптека-музей, ресторан-музей. Своїми експозиціями історичних медичних документів, старовинних аптекарських інструментів та іншими раритетами привертають увагу аптека-музей «Під чорним орлом» у Львові, історична аптека у Нюрнберзі, ратушна аптека у Таллінні, стара аптека «Гіппократ» у Пловдіві. «Аптека під орлом» та «У золотого орла» функціонують у Кракові та Будапешті. Приміщення старовинних аптек частково музеєфікуються, музейні предмети експонуються тут паралельно із торгівлею медикаментами. Аптека-музей своїм реальним предметним наповненням завжди цікава та затребувана суспільством, що підтверджується вітчизняним та світовим досвідом.

Складовою сучасного музейного простору стали й ресторани-музеї. Ресторан-музей

---

¹ Винахідником таємничого мешканця озера Лох-Несс є романіст Дігбі Джордж Герет, який у 1930-х рр. служив рекламним агентом. Власники шотландських готелів попросили Гереті допомогти залучити туристів до промислового регіону, який серйозно постраждав від світової економічної кризи.

² Криптозоологія – це галузь досліджень, присвячена цілеспрямованому пошуку тварин, існування яких або не доведено, або вважається неможливим у цій місцевості зараз.

El Bulli у Каталонії розповідає про вплив бренду на розвиток кулінарної індустрії та світ гастрономії. Музей HR Giger Bar у Шато Сен-Жермен (Швейцарія) одночасно є баром та постійною масштабною інсталяцією творчості художника Г. Р. Гігера. В Естонії у колишній сланцевій шахті розташований ресторан, який у відповідному інтер'єрі пропонує відвідувачам підкріпитися саме так, як це десятки років робили справжні шахтарі.

У багатьох куточках світу функціонують етнічні ресторани-музеї, які актуалізують історію, побут, культуру регіону. Український ресторан-музей «Тризуб» у м. Чикаго не просто пропонує відвідувачам сучасну українську кухню, а й екскурс в історію батьківщини предків його власника – М. Левицького. В автентичній історичній обстановці знайомить відвідувачів з минулим міста, традиційними турецькими домашніми стравами Музей-ресторан в Ерзурум (Туреччина). Східний колорит відтворено у Ресторані-музеї «Шірваншах» (Баку, Азербайджан). Сучасним арт-об'єктом є Ресторан-музей «Сало» у Львові.

Незважаючи на авторитет традиційних музеїв, які зберігають найцінніші колекції предметів-оригіналів, показники відвідуваності та зацікавлення установами музейного типу у відвідувачів є досить високими. Як позитивний аспект можна розглядати знайомство з копією, новоробом, яке може послугувати імпульсом звернення до першоджерела оригіналу, що зберігається у класичному музеї. Хоча бажання розмістити вивіску «музей» усіх, хто прагне презентувати себе та частину простору навколо, використовуючи авторитетний символ культури та перевірений «бренд». прирівнювання в правах підробки та оригіналу, несуть в собі й певну небезпеку.

Отже, зростання кількості установ музейного типу пов'язане із прагненням окремих груп людей до збереження та презентації певних видів спадщини з освітньою, представницькою, рекреаційною, комерційною та ін. метою. Музей та установа музейного типу існують у різних культурних нішах, оскільки володіють різною інформацією, різним рівнем емоційного та інтелектуального впливу на публіку, а також мають різні цілі та механізми цього впливу. Установи музейного типу відрізняються від класичних музеїв за декількома параметрами. У них відсутні систематизовані фондові зібрання та фондова документація. Усі музейні предмети зосереджені в експозиції, організоване відповідним чином фондосховище відсутнє. Головним завданням установ музейного типу є популяризація інформації, наукових даних, цікавих колекцій, презентація міста або регіону. Однак, не зважаючи на те, що музейні функції установи музейного типу реалізують лише частково, вони є активними центрами розвитку культурного туризму.

Джерела та література

1. Вайдагер Ф. Загальна музеологія: Посібник / Перекл. з нім. В. Лозинський, О. Лянг, Х. Назаркевич. Львів : Літопис, 2003. 632 с.
2. Етнографічний комплекс «Українське село». URL: <http://etno-selo.com.ua/> (дата звернення: 23.05.2024).
3. Компанієць Т. Парк Київська Русь – центр української історії та культури. 31.05.2022. URL: <https://ikyuanyn.com/uk/eternal-park-kyuivska-rus-czentr-ukrayinskoyi-istoriyi-ta-kultury> (дата звернення: 12.05.2024).
4. КП «Водно-інформаційний центр» («Музей води»). URL: <https://leov96.wixsite.com/aqua1> (дата звернення: 29.05.2024).
5. Ладомірія. Етнопарк. URL: <https://ladomyriia.com/> (дата звернення: 12.04.2024).
6. Музей цікавих наук «Експериментаніум». URL: <https://my.science.ua/directory/experimentanium/> (дата звернення: 12.05.2024).
7. Парк історичної реконструкції «Оствиця». URL: <https://ostvytsya.com.ua/pro-nas/> (дата

звернення: 17.05.2024).

8. Mensch P. van. Paramuseum: Paradijs of parasiet? *Museumvisie*. 1982. 6 (3). P. 72–75.

9. Musée Atelier Audemars Piguet. URL: <https://museeatelier.audemarspiguet.com/en/home.html> (дата звернення: 22.05.2024).

10. PuyduFou. URL: <https://www.puydufou.com/france/en/must-see-france> (дата звернення: 13.04.2024).

УДК 351.863:377.6:004.946

Валентина Петрович (Луцьк)

КОМУНІКАТИВНИЙ ПРОСТІР СУЧАСНИХ МУЗЕЇВ: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті розглянуто комунікаційні можливості музеїв, які пов'язані з їхньою здатністю передавати інформацію за допомогою реальних предметів безпосередньо чи опосередковано.

Показано, що сьогодні актуально розглядати музей як простір комунікації чи особливий комунікаційний простір. Визначено, що комунікаційний підхід належить до числа визначальних напрямків діяльності музейних закладів.

Ключові слова: музей, музейний простір, музейна комунікація, візуальний досвід спілкування, форми музейної комунікації

Розвиток музейної справи в Україні як спеціального виду наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію відіграє важливу роль у системі гуманітарного розвитку держави та сприяє гармонійному розвитку людини.

Значення музеїв у житті суспільства визначається тим, що музеї виконують функції інституту національної пам'яті, самоідентифікації та ідентифікації України у світовому співтоваристві, зберігають історію і культуру народу як частину світового історико-культурного надбання, слугують джерелом інформації і знань, мають величезний виховний і туристичний потенціал [9, с. 1–2].

У сучасній соціокультурній ситуації розвиток музейної справи світу багато в чому визначається динамікою комунікаційного простору музеїв, що включає експозиційно-виставкову діяльність, засоби масової інформації, локальні та глобальні комунікаційні мережі, музейну аудиторію [12, с. 13]. Слушною є думка Ю. Ключко про те, що розвиток нових форм і шляхів комунікації музеїв зі своєю аудиторією та суспільством в цілому формує потребу самих музеїв у пошуку нового самовизначення і позиціонування себе як у реальному соціальному середовищі, так і у віртуальному просторі. Взаємодія музеїв і відвідувачів підсилюється завдяки тому, що музеї виходять за межі своєї звичної експозиційної діяльності та пропонують аудиторії більш активні, почасти інтерактивні, форми відтворення і сприйняття інформації [5, с. 31].

Очевидно, що важливим видається аналіз самого поняття «комунікація». На думку І. Яковець, воно охоплює області, пов'язані, переважно, з експозиційно-виставковою роботою як реалізацією комунікативної функції музею. Експозиція, в даному випадку, виступає як основний канал комунікації [13, с. 129–130]. Проте, унікальне сучасне музейне середовище включає в себе все нові і нові типи музеїв, в яких можуть бути відсутні